

CATÀLEG DEL PATRIMONI FESTIU DE CATALUNYA

Festa Major de Sant Pere. Reus

Memòria documentada sobre la història, característiques actuals, elements i implantació de
la festa

1. Història de la festa

La diada de sant Pere i de sant Pau, el 29 de juny, es començà a celebrar a Reus des del mateix moment de la fundació, al segle XII. Un dels primers carrers de la vila del qual se'n coneix el nom és el de Sant Pere, el 1368. Al segle XVII, el 1611, s'obrí una nova plaça davant de l'església i, fou la plaça de Sant Pere. Un moment important per a la devoció de sant Pere devia ser el 1625 i 1626, quan arribà una relíquia del sant i es preparà una gran festa per rebre-la, anunciada per al 7 de novembre de 1625. Encara amb més motiu, a partir de l'arribada de la relíquia la diada de Sant Pere esdevé la data essencial del calendari festiu reusenc.

L'estructura essencial de la festa està perfectament ritualitzada, començant la vetlla de Sant Pere i acabant al final de la diada, s'ha mantingut estable durant prop de quatre segles. Documentalment, des del segle XVII, els balls populars i les figures festives han acompanyat al consistori en el seguici i en la celebració del ritual de forma continuada al llarg del temps, llevat d'interrupcions excepcionals en comptades ocasions, com és el cas de les guerres. El ritual de la festa està perfectament pautat i cada acció està legitimada pel seu sentit simbòlic. El seguici al carrer amb l'anada i la tornada de les autoritats a l'església de Sant Pere, així com la processó, són l'exposició pública dels elements festius acompanyant les autoritats, precedides pels macers i per la bandera de la ciutat. Les accions rituals teixeixen un programa ampli, que conté el toc de campana anunciador de la festa; l'encesa solemne de la teiera en el marc del seguici; l'ofici de Completes i l'ofici Solemne, els moments religiosos de la celebració; les diferents tronades al llarg dels dies de festa; la processó amb el reliquiari del sant; i en especial la singularitat de les tres claus, que fan falta per treure el reliquiari, custodiades pel prior, l'alcalde i el síndic de la comunitat.

Bona part del conjunt d'elements que componen actualment el seguici festiu de Reus estan ja documentats als segles XVII i XVIII, si bé mentre els gegants, la mulassa, el ball de bastons, els nans i els diables s'han sabut mantenir vigents al llarg dels anys, sense que gairebé patissin interrupcions. La resta de balls antics, van desaparèixer en moments que van des del segle XVIII i XIX fins retornant a recuperar el seu espai dins la festa a finals del segle XX. Els reusencs però, els han anat recuperant per a la Festa Major el Ball de Gitanes, la dansa de Mossèn Joan de Vic, el Ball de Prims, el Ball de cercolets, el Ball de cavallets, el Ball de Valencians i el Ball de Galeres i l'Àliga, reintroduïts a la festa intentant reproduir el què es coneixia documentalment. Alguns d'aquests elements són excepcionals per existir únicament a Reus com és el cas dels balls de Prims, Mossèn Joan de Vic i Galeres. També s'han incorporat elements de nova creació, basats però en elements existents antigament a Catalunya, encara que no se'n tingui cap notícia a Reus, s'han afegit a la festa i ja estan acceptats popularment, com és el cas del canó, el gegant Carrascllet, el drac, el lleó, la víbria, el basilisc, la moxiganga, el Ball parlat del Carrascllet i el Ball de Dames i Vells. Acabant de completar el ventall d'elements festius amb els castells, presents a Reus des del segle XIX i en aquests moments i progressivament des que la ciutat te colles pròpies, donant a la ciutat la categoria de plaça castellera de referència.

La Festa Major de Reus ha experimentat des de l'arribada de la democràcia una evolució constant i creixent, recuperant el patrimoni festiu local i configurant una estructura i uns continguts, que si bé han evolucionat en general, respecten perfectament l'eix de la festa, perquè aquestes novetats o reincorporacions, s'han fet sotmeses a la seqüència ritual. Es pot dir que aquesta festa encara està en constant creixement, com per exemple ho

indiquen els dos nous balls incorporats al 2009. La consciència popular dels reusencs envers la festa, el seu cerimonial i el seu patrimoni festiu, és una garantia de manteniment del patrimoni festiu.

La Festa Major de Sant Pere de Reus és declarada Festa Tradicional d'Interès Nacional per la Generalitat en resolució del 26 de juny de 2001, publicat al DOGC núm 3442 de 31 de juliol de 2001.

2. Característiques actuals, elements i implantació de la festa

Les dates amb els actes centrals de la Festa Major de Sant Pere de Reus són el 28 (Completes) i el 29 de Juny (Processó). Comença el dia 24 amb el pregó i la Tronada al migdia. Del dia 25 al 27, el canó surt anunciant les festes. El dia 27 es fa la cercavila amb els grups infantils.

La vigília, el dia 28 de juny, matí i tarda, es fa el toc de festa des del campanar amb la cercavila dels elements festius de la ciutat, que acaba amb l'actuació al vespre a la plaça del Mercadal. Els actes solemnes comencen amb el seguici festiu que acompanya les autoritats a Completes després de la salutada de l'Àliga davant de l'ajuntament. El seguici va fins a l'església prioral de Sant Pere per tal que les autoritats assisteixin a l'ofici de Completes. En arribar a l'església, emmarcats pels pilars dels castellers s'encén la teiera i es fa la ballada conjunta. Durant l'acte es treu la imatge del sant, guardada tot l'any a l'altar tancada sota tres panys. La tornada del seguici acaba amb el corredor dels gegants pel qual passen els elements festius i la Corporació. Els castellers fan pujar dos pilars caminats des de la porta de Sant Pere fins a l'ajuntament i acaba amb ball de gegants i Tronada, encesa al senyal de l'alcalde des del balcó per mitjà d'un mocador blanc. La jornada acaba amb mostra pirotècnica i revetlles a diferents punts de la ciutat.

La diada de Sant Pere, 29 de juny, comença amb les matinades i a mig matí amb la Tronada, la passada dels elements festius amb el ball de lluïment i l'actuació castellera. Al tard de la tarda des de la plaça del Mercadal es fa l'anada a l'ofici de la Corporació acompanyada del seguici festiu. A les 7 hi ha el Solemne Ofici amb acompanyament musical de l'Orfeó Reusenc. En acabar, comença la processó de Sant Pere, amb tots els grups de la ciutat, la capella de cantors, el bust-reliquiari de Sant Pere, autoritats religioses, els ministrers, la bandera de Reus, els macers, les autoritats i la banda de música. Durant la processó des del campanar, es fa el Toc General de Festa. En arribar la imatge a la plaça del Mercadal i durant el seu recorregut fins a l'Ajuntament, actuació conjunta de tots els elements festius. En arribar la imatge davant l'Ajuntament, encesa de la Tronada. De tornada a Sant Pere, en arribar la imatge i la Corporació municipal, pilars i balls conjunts de tots els grups festius.

Es retorna la imatge del sant al seu lloc, on es guarda i tanca sota les tres claus, fins l'any següent. Després, tots els grups festius acompanyen la Corporació municipal fins a l'Ajuntament. Pilar, a l'entrada de la Corporació, a la casa de la vila. Finalment, Ball dels Gegants, Ball del Drac i carretillada del Ball de Diables.

Elements de la festa

Ball de Bastons o Bastonets. A Reus, segle XVIII, la dansa era portada pel gremi dels carreters. Sabem de la seva sortida l'any 1725 a la festa de Sant Pere, i també el 1733, a les festes en honor a Sant Bernat Calvó. Els músics que els acompanyen tocaven abans el

flabiol i el tamborí; avui es toca amb gralles i timbal. Actualment existeixen dues colles de balls de bastons, el Ball de Bastons de la Ciutat i el Ball de Bastons de Santa Llúcia.

Ball de Cavallets. El Ball de Cavallets està documentat a Reus des del 1620, tot i que és a començament del segle XVIII quan la seva presència al carrer sembla més habitual, portat pel gremi de blanquers i assaonadors. Desapareixen de les festes locals al segle XIX. A la primera meitat del segle XIX, la formació es reduí a quatre genets cristians enfrontats a quatre de moros. El Ball es reincorpora a la Festa Major el 1998 i avui dia, el ballen quatre genets cristians i quatre moros, a més de l'àngel i el macer. La música interpretada amb cobla d'oboès -tres tarotes, un baixó i el tabal.

Ball de Cercolets. Documentat a Reus, des del segle XVIII i es va mantenir actiu almenys fins al 1871, depenent del gremi de corders o soguers. La darrera data antiga que coneixem correspon al 1871, en unes festes en honor al papa Pius IX. S'ha reincorporat a la Festa Major el 1996 a partir del treball de la Coordinadora de Danses Tradicionals amb la col·laboració del folklorista reusenc Josep Bargalló i Badia.

Ball de diables. Les primeres notícies concretes del ball són de l'any 1771. El ball estava vinculat al gremi de boters i, probablement, tenia parlaments. A partir de la desaparició del gremi, el ball va perdre la seva forma de colla i agafà l'estructura que el caracteritzà fins a temps recents, és a dir, sense colla fixa, amb vestits de propietat particular o llogats i que surten a les festes senyalades, amb un nombre variable de components, que es paguen cadascú els seus coets. La colla actual comença al 1981 i al 1990 l'entitat es forma legalment. L'any 2008 el ball de diables sortí per primera vegada en tota la història a la processó de Sant Pere utilitzant carretilles de foc fred.

Ball de Galeres. Aquest ball, del gremi de galoners va participar a les festes reusenques entre finals del segle XVIII i començaments del XIX. La dansa fou reincorporada al seguici festiu de la ciutat el 2003. La seva reconstrucció es basa en la minsa documentació existent i, sobretot, en el dibuix i les anotacions d'Andreu de Bofarull, del primer terç del segle XIX. El ball de galeres és una dansa singular que figura l'enfrontament entre quatre naus cristianes i quatre turques, que els balladors porten penjades a mig cos. A la dansa hi participen també un àngel i un diable, símbols del bé i del mal. Els balladors porten una pistola amarrada al màstil de proa, amb què disparen a l'aire a la part final de la dansa, a fi i efecte de simbolitzar les canonades. L'acompanyament musical és a càrrec d'una cobla de ministres.

Ball de gitanes. Les primeres referències són del 1687, quan a Tarragona consta l'actuació del "Ball de les Gitanes de Reus. Fins al primer terç del segle XIX la dansa pertanyia al gremi de teixidors de lli. La dansa va ser recuperada el 1982 i l'any 2005 el ball de gitanes va reincorporar els parlaments. A Reus, el pal d'on pengen les cintes l'aguanta un diable i porta un pom de flors en la part més alta, que és des d'on surten les cintes amb què ballen les vuit gitanes.

Ball de mossèn Joan de Vic. La primera notícia és una descripció del 1792, depenent del gremi de sabaters. Les darreres notícies són de mitjan segle XIX i es va recuperar el 1983. El ball de Mossèn Joan de Vic és una manifestació única en el seu gènere i malgrat el nom representa el contrari de l'heroi triomfant que torna de la batalla. La dansa és acompanyada per una cobla de flabiol, tamborí i sac de gemecs, i, es basa en una cançó. Antigament hi sortia també un àngel i un diable, i s'acabava amb una construcció humana.

Ball de Prims. A principis del segle XVI trobem documentat un ball de cascavells, que podia ser un precedent. El nom de Prims no apareix als documents fins al segle XVIII, que pertanyien al gremi del lli. És una dansa que es ballava, inicialment, per Carnaval. La dansa integrada per vuit balladors s'ha reincorporat a la Festa Major a partir de 1981.

L'acompanyament musical va a càrrec d'una formació integrada per sac de gemecs, tarota, flabiol i tamborí.

Ball de Valencians. Documentat al 1792, va desaparèixer a partir de mitjan segle XIX, essent recuperat al 1959. La dansa, formada per setze balladors, és acompanyada per una colla de grallers. Està format per vuit figures anomenades «*de cara a cara*», «*molinets*», «*passades i mocadors*», «*estrelles petites*», «*ponts*», «*estrella grossa*», «*el rellotge*» i la «*torre o castell*». Per a finalitzar el ball es construeix una petita torre integrada per tots els components del grup.

Moixiganga. Tot i referències anteriors molt genèriques la moixiganga a Reus apareix a finals del segle XVIII fins al segon terç del segle XIX. La tonada que s'interpreta en l'actualitat, al so de gralles i timbal fondo, és procedent d'un quadern d'orgue de Banyoles que s'atribueix a Reus. El nou ball de la moixiganga actual va ser recuperat al 2007 i són les representacions plàstiques de la passió de Jesús.

Mulassa. A mitjan segle XVIII hi havia a Reus dues mulasses que llençaven foc, la gran i la petita, però aquesta va tenir una vida curta. Al segle XIX va deixar de dur foc i s'anà convertint en la bèstia que coneixem actualment, pacífica i parsimoniosa que acompanya als gegants. La mulassa és l'element més antic de Reus.

Àliga. L'àliga reusenca és documentada des del 1627 i va sortir fins al 1738, amb algunes intermitències. Incorporada de nou a la festa major el 1996. Té una versió curta de la dansa per saludar i una de llarga per ballar al mig de la plaça. La música és interpretada per una formació de cobla. Porta bastó de comandament sota l'ala dreta.

Víbria. Documentada a Barcelona al segle XIV, però sense tradició a Reus, va ser creada amb motiu del centenari del Casal del Foment Republicà Nacionalista i es va estrenar per Sant Jordi de 2007.

Drac. Documentat al 1826 i al 1834, però no per formar part de la festa sinó que tenia motivacions polítiques. El Drac actual va ser fet el 1991 per al Ball de Diables de Reus i s'incorporà a la Festa de Sant Pere el 1994. Acompanyament musical: Cobla de sac de gemecs, tarota, flabiol i tamborí.

Basilisc. Referenciat a Barcelona únicament al 1423 i sense cap tradició a Reus, és creat al 2007. El Basilisc dansa acompanyat per una formació de Ministrers que interpreten músiques pròpies com són el Ball solemne del Basilisc i la Marxa del Basilisc.

Bou. L'any 1343, els mercers, els venedors de fils i betes, van ballar el bou, fet que hem d'entendre, potser, com una mena de correbou. Es té constància de la compra de bous per a la Festa Major de Sant Pere durant molts anys dels segles XV a XVII. El 2004 es recupera la tradició del bou a partir d'una figura festiva. Hi ha el costum de lliurar la Gorra de Portador i la Cagarada del Bou a persones o entitats que durant l'any, per bé o per mal, respectivament, se n'han fet mereixedores.

Lleó. El Lleó no compta amb cap mena de referència històrica a la ciutat. Es va presentar el 2004 i, des del 2005, forma part del seguici de la festa major de Sant Pere. Està inspirada en els antics gravats de les processons del Corpus de Barcelona i València.

Cabra. Creada l'any 1980 es crea l'associació cultural Carrutxa, que en les primeres activitats hi ha la construcció de la cabra de foc. És una bèstia de foc, tot i que quan va ser creada no en duia. Actualment forma part del Ball de Diables i és la protagonista de la Cercavila de foc.

Gegants. Documentats al 1620, el conjunt de gegants actual comença just iniciar-se el segle XIX, suposadament el 1805, volent representar les races del món, amb tres parelles

que representen els indis, els moros i els blancs, anomenats vitxets. D'aquestes parelles se'n va fer una renovació al 2005. L'any 1956 es s'estrenava la parella de japonesos i al 1977 els negres renovats al 1989.

Gegant Carrascllet. El Gegant Carrascllet fou batejat el 25 de setembre de 1986, nascut de la iniciativa particular i s'ha incorporat als seguicis festius de la ciutat, amb gran acceptació popular. Representa el conegut guerriller català que va lluitar contra les tropes borbòniques. Disposa de música pròpia: el toc de marxa i la processó.

Nans. Les primeres notícies documentades són del 1774. El 1947 es van fer els models de caps per als nanos que coneixem, pagats per aportacions populars amb la voluntat expressa que representessin els pobles de l'antiga corona d'Aragó a: catalans, valencians, mallorquins i aragonesos. Com que van sobrar diners, es va comprar la parella coneguda com el Xiquet i la Xiqueta de Reus. Ja al segle XIX, els nanos de Reus tenien un ball propi, el ballet de la cadena, i dansaven amb la tonada i cançoneta actuals.

Castells. A Reus, el 1850 es diferencia clarament entre el Ball de Valencians i les colles d'homes aptes per a fer torres. El primer cop que apareix documentat el nom a Reus és el 1856, en què els Xiquets de Valls fan un tres de nou. El 1948 s'intentà crear una colla que s'anomenà Ganxets de Reus que va tenir una vida efímera. La ciutat no va tenir cap colla pròpia fins al 1981, quan neix la colla castellera Xiquets de Reus i al 1992, els Ganxets de Reus, dissolta l'any 2003.

Bandera de la ciutat. Element protocol·lari que companya i obre la comitiva de la Corporació Municipal. La bandera de la ciutat es troba documentada des del segle XV. L'antiga es conserva al Museu d'Art i Història de la ciutat, és de color carmesí i porta brodat l'escut a una cara i la imatge de sant Pere a l'altra, es conserva al Museu d'Art i Història de la ciutat. Des de mitjan segle XX és de color blanc amb la rosa de Reus brodada al mig.

Maces. Són un dels símbols de la ciutat i precedeixen el consistori des de començaments del segle XVIII, moment en què Reus rep el títol de ciutat. Fins fa pocs anys els macers anaven vestits a l'estil de l'antic règim i en els darrers anys fan de macers dos municipals vestits de gala.

Tronada. És l'acte popular més emblemàtic de la festa. N'hi ha quatre al llarg dels dies de la festa. Les referències més antigues que es tenen sobre la tronada, a Reus, són de 1677. El sistema de tronada és el primitiu, amb morterets i regueró de pólvora. L'encarregat d'encendre-la és l'alcalde o una persona que aquest tria.

La Teiera. Preparar les teies per a cremar durant la Festa Major és una tasca a càrrec del municipi, que apareix documentada en la comptabilitat municipal durant centenars d'anys. Reus conserva el record de les antigues lluminàries en l'encesa ritual de la teiera que hi ha a la part inferior de la paret del campanar, s'encén la vetlla de la diada de Sant Pere, en el moment que la corporació municipal arriba, precedida pel seguici festiu, a la prioral per assistir a l'ofici de completes.

Canó. El canó és un recurs festiu que s'emprava, a Reus, principalment per Carnaval tot i que el podem trobar en altres celebracions. L'actual és un model de canó de campanya de 18 lliures amb armón, per poder ser dut a cavall, de l'època 1800-1860. Acompanya el canó un capità imaginari, que va explicant els actes del programa i fa versots i convida a fer-ne a la gent del carrer. L'acompanyament musical esta format per un conjunt de guitarra, acordió, guitarró, ampolla d'anís i tarota.

Barcelona, 3 de març de 2010